

A black and white, close-up portrait of a woman with dark hair, looking slightly to the right of the camera. The lighting is soft, highlighting her facial features. The background is dark and out of focus.

Taťána
Lukešová

Píšu, dokud si pamatuju

/ Vzpomínky a deníky

Katolický
týdeník

Píšu, dokud si pamatuju

/ Vzpomínky a deníky

© Katolický týdeník s.r.o.

© Barbara Lukešová

ISBN 978-80-86615-47-9

Taťána Lukešová

Píšu, dokud si pamatuju

/ Vzpomínky a deníky

Katolický
týdeník

10. ledna 1994

Milí Tatánu,
 nezlob se už Ti píšu tak opředeně,
 však to znáš jak člověk věci odbládné
 ledyž si není rady.
 To co mi poprvé je skutečně velky
 příběh, dokonce příběh velky pro své
 vlastní dobro. Totiž to je román který
 kdýž nenapiše Pasternak, nebo Tolstoj
 nebo i Kundera či Gorbuch' ale nějaký
 pisálek, třeba i o dobrou vůli a podrob-
 nou znalosti gramatiky, tak to ne-
 dopadne dobře.
 A teprve kdýž se z toho stane velká
 a otevírá literatura tak se objeví studia
 a producenti kteří jsou ochotni do
 tak náročné a krásné projektu
 investovat peníze.
 Nevím co bych Ti poradil. Jestli neznaš
 nějakého nového Pasternaka nebo Kunderu,
 začni je hledat, ale měři tím sedni
 a piš to sama. Klavír ale nera-
 ymela. Detaily se rády vyhledají z pa-
 méti a ty jsou ty nejlepší věci.
 Já Ti k tomu jsem mušer
 vřát hodně rád a tyčelivosti
 Tvůj M.F.

Dopis režiséra Miloše Formana Tatáně Lukešové, v němž ji vyzývá, aby sepsala své vzpomínky

Začíná podzim. Je stejný jako každý rok: jásavý, chmurný, slunný, mlhavý, tichý, bouřlivý, překvapený zázrakem zrodu a smířený s jeho zánikem. Je mi blízký, narodila jsem se v něm.

Neměla jsem se narodit. Maminka odmítla při rizikovém porodu zákrok a riskovala svůj život. Mne tím ale zachránila. Tehdy ještě medicína neuměla to, co dnes. Tatínek si zoufal za dveřmi porodního sálu.

U mé postele pak stály tři sudičky.

„Tak se přece jen prodrala na svět...“ řekla první, ta zlá, a dodala: „Ukážu jí, zač je toho loket!“

„Dám jí touhu po lásce, po kráse a po tom něco dokázat. Nakonec ale nedokáže nic!“ řekla druhá, ta zákeřná.

„Dám jí víru a naději,“ řekla třetí sudička. Ta byla hodná.

Co řekly, to udělaly.

Před několika lety mi zavolala herečka Nina Divíšková, že si přečetla dopis, který jsem napsala jejímu manželovi Janu Kačerovi. V něm jsem vzpomínala na složité osudy mých rodičů a jejich rodin.

„Musíš o tom napsat knihu,“ řekla.

Nenapsala jsem.

Po nějakém čase jsem se v dopise Miloši Formanovi zmínila o dramatickém životě mé ruské maminky.

„Piš, dokud si to pamatuješ,“ odepsal mi.

Nenapsala jsem ani řádku.

„Nic o našich předcích ani o tobě a tátovi, o vašem dětství, mládí a době, ve které jste žili, nevíme,“ vyčítaly mi mé děti.

Tušila jsem, že mi vzpomínání nepřinese jen radostné chvíle, ale i smutek a bolest.

Básník napsal: Široká je matička Rus. Slunce v ní zapadá za dalekou stepí a vyvolává v duši ruského člověka touhu po dálce i touhu vejít do vlastního nitra a nalézt tam lásku k Bohu a pokoru k životu. – A taková byla moje maminka Galina Barakovská.

Narodila se v Rusku v krásném, bohatém Jekatěrinburgu, v rozlehlém honosném domě, který měl koberce i na dvoře a z něhož později Sověti udělali Dům pionýrů. Pocházela ze šlechtické rodiny, byla posledním dítětem matky Taťány a otce Petra. Oba její dědečkové sloužili přímo u cara Mikuláše II. Jeden byl popem a staral se o duchovní potřeby carské rodiny, druhý pak kammerjunckerem, tedy komořím a kadetem, což byla hodnost u dvora udělovaná osobně carem. Hrabě Schwarzenberg mi vysvětlil, že to byl takový „dveřník u carské ložnice“. Komoři měli zvláštní uniformu a účastnili se carských slavností, kde tvořili s jinými dvořany panovnické rodině doprovod.

Jaké bylo maminičino dětství, vím jen z jejího vyprávění, protože většina fotografií, písemností a všechny další věci zůstaly při jejím útěku za bolševické revoluce v domě. A tak si jen ve fantazii představuji, jak asi vypadal velký salon plný obrazů, ikon, jídelna s dlouhým bohatě prostřeným stolem a samovarem, obrovská zahrada s ovocným sadem, velký dvůr s koberci, který byl po stranách lemovaný břízami a kamennými vázami.

Chtěla jsem, aby mi maminka vyprávěla, jak vypadala její chůva Šuročka, kterou měla moc ráda, co vařila kuchařka Jelizaveta a jaký byl kočí Fjodor, který vozil maminku do školy a dovozoval jí chodit do stáje krmit koně. V domě plném muziky se stala jedna maminičina sestra operní zpěvačkou a druhá zase baletkou. A tak mi maminka vyprávěla o návštěvách opery, kde teta Antonie tak nádherně zpívala.

Nejvíce ale vzpomínala na svou maminku, babičku Taťánu, která celý dům vedla a přitom byla láskyplná, soucitná a hluboce věřící. Ke všem sloužícím se chovala velmi velkoryse, ale pomáhala i potřebným. Ve velkorysosti, až neuvážené, vynikal i dědeček Petr, který se k zoufalství babičky Taťány také rád napil. Stávalo se, že když odjel s kočím do města na trh, často se vracel bez kožichu, bez peněz a někdy i bez koní, kdy ho domů přivezl někdo cizí. Dědeček měl totiž pořád pocit, že musí druhým pomáhat. A rozdával s radostí. Tuto vlastnost po něm podědila i moje maminka – ovšem k hrůze mého tatínka, který se doma neustále po něčem sháněl. „No, byl tady jeden žebrák...“ říkala maminka a tatínek se chystal za hlavu. Z mého dětství si pamatuji neustálé návštěvy žebráků, které maminka vždycky někde objevila.

Na jedné z posledních fotografií z Ruska je maminka zachycena jako šťastné děvče. Ještě netušila, jaká hrůza ji v krátkém čase čeká – že všechno, co bylo v jejím životě krásné a šťastné, kruté a rychle skončí.

Do spokojeného rodinného života vtrhla jako vichřice bolševická revoluce 1917. Neumím popsat ten strach, hrůzu a zoufalství, které musela maminka prožívat v ty krvavé dny. Krátce po vypuknutí revoluce totiž bolševici vpadli do domu nejbližšího služebnictva carské rodiny. Do domu, kde bydlela maminka se svými rodiči, sestrami a početným příbuzenstvem. Maminka, tehdy ještě dvanáctiletá holka, stačila rychle vlézt pod postel a tam ukrytá slyšela střelbu a byla svědkem, jak vyvražďují část její rodiny. Nikdy na ten děsivý obraz nezapomněla. Později v jiném domě v Jekatěrinburgu bolševici ve sklepě postříleli i celou carskou rodinu.

To vraždění tenkrát přežila nejen maminka, ale i její sestry Antonie a Evdokie ještě s jedním malým chlapcem – Leonidem. A také babička Taťána, která byla zrovna u nejstarší dcery v Moskvě. Nevím, kde se pak skrývali, než město dobyly československé legie. V nich bojoval jako legionář strýc František Křížek, za kterého byla teta Antonie provdána a který je vzal pod ochranu. A s nimi ještě pár lidí, kteří se stačili ukrýt a to běsnění přežili. Lidušku, maminku malého Leonida, ale už zachránit nedokázal. Rychle tedy sbalili ty nejnnutnější věci, pobrali ještě něco málo z bohatého majetku a prchali k poslední lodi odplouvající do Sevastopolu, aby se dostali co nejdřív z Ruska.

Plavba do Sevastopolu byla plná obav, že je bolševici dostihnou, a také těžce zaplacená penězi a šperky. V přístavu pak nastalo bolestné loučení s těmi, které už strýc s sebou nemohl vzít dál, protože na lodi plující ze Sevastopolu do Indie nebylo místo. Navíc babička odmítla z Ruska odjet – měla nemocné srdce a hlavně tu nechtěla nechat nejstarší dceru Marii samotnou. Dlouhou dobu se pak obě skrývaly někde na Sibiři a nakonec v Moskvě v nepředstavitelné bídě. Na loď směrem do Indie tenkrát se strýčkem nastoupila jenom maminka se sestrami a Leonidem.

Maminka o té době nikdy nemluvila. Strach šlechtické emigrantky v ní zůstal už natrvalo. Největší hrůzu prožívala v roce 1945, kdy u nás sovětští komisaři, kteří přišli s Rudou armádou, vyhledávali ruské emigranty pod záminkou nějakého potvrzení a dotyčné pak už nikdo víckrát nespatriil. Odvlekli je zpátky do Ruska, kde skončili s kulkou v hlavě nebo na Sibiři v gulagu. Strýc měl v Indii nějaké obchodní kontakty, a proto zamířil nejprve tam. Z indického pobytu se dochovalo i několik fotografií. Moje maminka byla už jako dívka neobyčejně krásná, a tak nebylo divu, že ji v Indii strýci ukradli. Musel ji pak od únosců draze vykoupit, stálo ho to hodně peněz, ale kdyby to neudělal, maminka by skončila nejspíš v nějakém harému. Naštěstí byl strýc zámožný a mohl si to dovolit. Zůstat nadále v Indii se ovšem už bál, cestovali tedy dál směrem do Evropy. Krátký čas pobývali

v Itálii a dost dlouho v Anglii, kde měl strýc rovněž obchodní kontakty. Ale ani zde nenašli nový domov.

Strýc se nakonec rozhodl pro návrat do Československa. Pocházel z jedné vesnice na Olomoucku, proto zamířili nejprve tam. A tenkrát moje maminka a tetičky po dlouhé vyčerpávající cestě, zkroušené odchodem z vlasti, poprvé narazily na českou malost. Nejen na nevraživost a nedůvěru k cizincům, ale i na závist vůči těm, kteří jsou majetní a mohou si žít lépe než druzí.

Strýc, jemuž jsme říkali Slávečka, byl totiž pořád ještě milionářem – patřily mu velké stáje závodních koní, se kterými obchodoval po celé Evropě. Právě díky tomuto bohatství mohli na útěku pobývat v různých zemích a strýc měl jistotu, že je všechny uživí. Nakonec tedy odjeli do Prahy, ubytovali se v jednom hotelu a začali hledat dům nebo velký byt. Strýc dál úspěšně obchodoval, zatímco maminka, tetičky a Leonid se učili česky. Teta Evdokie hned vstoupila do Sokola a až do své smrti mu zůstala věrná, i když česky se pořádně nikdy nenaučila.

A pak se to stalo. V Československu došlo k měnové reformě a Slávečka se dopustil životní chyby. Neuvěřil zprávám, že k ní má dojít a že si má včas vyměnit peníze, své životní úspory. Do poslední chvíle tomu odmítal uvěřit. A tak se přes noc stal z milionáře chudák – a tetičky i maminka spolu s ním. Všichni se museli z hotelu vystěhovat a skončili v dělnické kolonii ve Vysočanech. S pomocí ruských emigrantů zde sehnali malý řadový domek, kam se nastěhovali. Měli tam kuchyňku, pokoj a mrňavou zahrádku. V jedné místnosti spalo tehdy pět lidí.

Strýc se z toho zhroutil, úplně ho to zlomilo. Celé dny ležel na kanapi a nařikal nebo netečně koukal do stropu a veškerou starost o živobytí nechal na ženách. Teta Antonie nejdřív rozprodávala šperky, které při útěku stihla vzít s sebou, a když to nestačilo, rozprodávalo se oblečení a další věci. Každý je přitom bral na hůl. Nakonec Antonie koupila starší šicí stroj – s vděčností přitom vzpomínala na svou chůvu, která ji naučila šít – a ženám místních dělníků přešívala staré šatstvo, povlečení a vše, co bylo třeba. Teta Evdokie zase chodila uklízet do Sokolovny a pak nastoupila jako uklízečka do továrny.

Mamince tehdy ještě nebylo šestnáct a toužila studovat, ale musela také začít vydělávat, aby mohl chodit do školy malý Leonid. Muselo to být pro ni hrozně těžké, neboť v Rusku vyrůstala obklopena vychovatelkami a veškerým pohodlím. A teď jezdila v pět hodin ráno z Vysočan na Karlovo náměstí do ruské restaurace, aby tam jako servírka roznášela jídlo. Česky pořádně neuměla a dělala to mnoho let – až do chvíle, než ji tam potkal můj tatínek.

*Část mamčinčina rodného domu
v Jekatěrinburgu*

Babička Tatána

Maminka s babičkou ještě před vypuknutím revoluce

Tětička Antonie v Jekatěrinburgu

Tětička Evdokie v Petrohradu

Tonička a Slávečka

Maminka s malým Leonidem na břehu moře v Japonsku při útěku z Ruska

Maminka s Tóničkou a Leonidem na cestách po Indii, kde maminku ukradli

Maminka během cesty po Evropě

*Maminka, strýček, Tónička a Leonid
na cestě do Evropy*

Tětička Evdokie už v Praze

Babička Marie a dědeček Moritz

Tatínek se svými rodiči

Teta Irma (druhá sedící zprava) při židovském obřadu bat micva se sokolovským rabínem Salomonem Feuersteinem (muž vlevo)

Tatínkova židovská rodina: zleva Irma, babička Marie, Oskar, tatínek, Olga, dědeček Moritz, Arnošt

Teta Olga při tanci

Tatínek jako student

*Strýc Oskar s tetou Elou
a synem Otíkem*

Teta Irma

Teta Marie v Moskvě s bratřenci Kostou a Gorou, kteří za války padli

Tatínek ještě před svatbou

Tatínek František Lederer se narodil 19. května 1893 v Lokti nad Ohří v židovské, německy mluvící rodině jako poslední z pěti dětí. Měl dvě sestry a dva bratry: Irmu, Olgu, Ottu a Oskara. Jeho otec Moritz Lederer pracoval v pojišťovně, ale rodina měla i koloniální obchůdek. Přesto žila velmi skromně, aby všechny své děti udržela na studiích. Tatínek po škole pomáhal doma v obchodě a v noci se učil při svíčkách. Aby měl nějakou korunu na svá gymnaziální studia, musel si přivydělávat doučováním spolužáků stejně jako jeho dva bratři. A jedním z těch, kterým dával kondice, byl také Karl Hermann Frank. Tenkrát byl ještě lajdák a tatínka potřeboval, aby nepropadl. Později se mu „odvděčil“: jakmile Němci obsadili Prahu, dal ho zatknout.

Když dědečka Moritze povýšili do pražského ústředí, zamířil tatínek rovněž do Prahy. V říjnu 1918, v době, kdy umíralo habsburské mocnářství, se nechal zapsat na Lékařskou fakultu Karlovy univerzity. Po třech semestrech ale přešel na Filozofickou fakultu, kde také získal doktorát. Měl talent i na jazyky – vedle češtiny a němčiny ovládal angličtinu, francouzštinu a italštinu. Patrně by se stal univerzitním profesorem, jenže od roku 1924 začal přispívat do pražského německy psaného deníku Prager Tagblatt. A na základě svých uveřejněných článků byl o rok později, v lednu 1925, přijat do těchto novin jako kulturní redaktor.

Prager Tagblattu – tyto nejvlivnější liberálnědemokratické německy psané noviny u nás byly tehdy pokládány za jedny z nejlepších německých novin vůbec. Psalo do nich mnoho výrazných osobností. O redakční místnost se tatínek dělil třeba se spisovatelem Maxem Brodem, který vedl právě kulturní rubriku. Spojoval je nejen zájem o kulturní věci, ale i životní filozofie, a tak se záhy stali přáteli. Mám dodnes schované dopisy Maxe Broda, které psal po válce tatínkovi a později i mně. V jednom vzpomínal na setkání u nás doma: „Tehdy jsem sedával v místnosti vedle té, v níž pracoval Váš otec. Bylo toho hodně, o čem jsme mohli mluvit, vždyť jsme měli společné pole působnosti: divadelní kritiku. Často jsme také diskutovali o literárních tématech. Je hezké, že se některé z mých knih zachovaly ve Vašem vlastnictví. (...) Měl jsem jej vždy velmi rád a přispěvky podepsané „L.“ nebo „F. L.“ jsem četl vždy s obzvláštní radostí.“

Do redakce Prager Tagblattu chodívala tenkrát řada literátů. Tatínek na začátku ještě zažil, jak tam za Brodem přicházel Franz Kafka, později tam chodil třeba Karel Čapek nebo ve třicátých letech bratři Mannové, kteří utekli z Německa před Hitlerem. Tatínek do těchto novin napsal stovky článků – vedle divadelních recenzí to byly zmíněné fejetony, reportáže, úvahy i kurzívky. A jelikož jeho divadelní recenze byly velmi zasvěcené, noviny ho vysílaly na premiéry představení i do divadel ve Vídni, Berlíně

či Římě. Časem se tatínek stal i pražským kulturním dopisovatelem prestižního švýcarského listu Neue Zürcher Zeitung. Nebo překládal do němčiny povídky Karla Čapka a dalších spisovatelů. Za svou reportáž o nouzových koloniích, do kterých se v době hospodářské krize stěhovali nezaměstnaní či lidé v nouzi, získal v roce 1933 Masarykovu cenu. Za jiný svůj článek obdržel zase Cenu Tomáše Bati, která byla spojena s cestou kolem světa. Na letiště ale tenkrát přijel pozdě, zaspal a let zmeškal – což mu zachránilo život. Letadlo se zřítilo a nikdo tu katastrofu nepřežil...

Když v ruské restauraci poznal moji maminku, byla to láska na první pohled. Jenže jakmile se jeho židovská rodina dozvěděla, že si chce vzít křesťanku, bylo zle. Stejně tak tomu bylo i na druhé straně u maminy pravoslavné přízně. Maminka ovšem dokázala lidi usmiřovat, a tak se nakonec ze všech stali skvělí přátelé.

Rodiče se vzali v roce 1927 a v říjnu téhož roku jsem přišla na svět se jménem Alice. Tatínek totiž chtěl, aby mojí kmotrou byla Alice Masaryková, dcera Tomáše Garrigua Masaryka, kterou velmi obdivoval. Maminka navíc s Alicí Masarykovou zakládala dobrovolný Červený kříž, takže své první jméno jsem dostala po své kmotře. A dnešní jméno Taťána mám zase po své babičce, která byla v době mého narození ještě pořád v Rusku neznámo kde.

Mé vzpomínky na vysočanskou kolonii, kde jsem se narodila, patří k těm nejhezčím z mého dětství. O chudobě jsem toho jako malá moc nevěděla. Teta Evdokie vařila ruská jídla, ale hlavně mi mazala chleby sádlem a pekla buchty – a já jako nedomrlé dítě jsem všechna ta nijak zvláště zdravá jídla s chutí snědla. I později, po každé nemoci, mě tatínek odvezl do Vysočan plný strachu o moji životosprávu, abych se tam zotavila a „spravila“. A když jsem přibrala, vrátila jsem se zase domů.

Brzy po mém narození se totiž rodiče přestěhovali z Vysočan na Vinohrady, jelikož tatínek měl slušně placené místo. Ve Vysočanech mi ale zůstalo hodně kamarádek, těch nejchudších, a moc ráda jsem se k tetičkám vracela. Bydlela tam ještě jedna emigrantská rodina, nějakí Svatoňovi. U nich jsem viděla, jak stejně stará holčička musela uklízet a prát. Pomáhala jsem jí a poprvé se setkala s opravdovou chudobou, neboť doma na Vinohradech jsem žila v relativním přepychu. Maminka pak vozila do Vysočan všechny možné dobroty a pomáhala tetám, jak mohla. I tatínek jim posílal peníze, a tak jim aspoň trochu ulehčoval jejich nesnadné postavení.

Proč o tom píšu? Protože ani ty nejchudší české ženy dlouho nebraly mé tetičky mezi sebe. Vlastně nikdy. Myslím, že to bylo dáno tím, že i v těch bídných podmínkách vyzařovala z tet jakási vznešenost, snaha udělat si ten nuzný život bohatší, což ty druhé dráždilo. Tety zpívaly, hrály na balalajku, vařily v samovaru čaj a vytvářely na tom malém prostoru své malé Rusko. Nezabývaly se malichernostmi a drby, nehledaly špínu ani u těch, kdo jim ubližovali. Naopak. Byly laskavé a dobrotivé. Ale ať dělaly, co dělaly, ať se sebevíc snažily přizpůsobit, malým českým dušičkám to nestačilo. Ta neznámá noblesa a ušlechtilost je rušila.

Mám jednu velmi silnou vzpomínku z doby, kdy jsem byla malá. Ležela jsem na manželské posteli mezi maminkou a tetou Antonií. Tíše si povídaly a pak zpívaly táhlé ruské písně, dumky, nádherné melodie svého domova. Slovům jsem nerozuměla, ale cítila v nich tesknotu, až mi začaly téct slzy. Tehdy jedinkrát také vzpomínaly na svůj domov: vyprávěly o komnatách, nádherných šatech, služebnictvu, jak se jmenoval kočí a služebná, kam se chodily učit zpívat, kam baletit, jak přísnu měly vychovatelku...

V jediném malém okně do zahrádky se vzdouvaly záclony a v jejich chvění se barvily stěny. Pokoj byl malý pro čtyři lidi, kteří v něm žili a spali, byl přečpaný věcmi a kufry, které tu stály tak, jak je před lety přivezli, a bylo v nich všechno, co jim zbylo z bohatství velkého domu. Bylo toho už málo. Uprostřed pokoje stál kulatý stůl, na něm těžký rudý ubrus s třásněmi, na stole samovar a vysoká váza. V rohu pokoje blikalo pod ikonami věčné světlo. Tenhle obraz ve mně zůstal, ale také silný pocit něčeho nesdílitelného, blaženosti, lásky, smutku i strachu.

Jezdily jsme sem s maminkou na neděli a já se těšila, jak budeme všichni – i strýček a bratranec Leo – popíjet čaj ze samovaru a nabírat k tomu zavařeninu. Těšila jsem se na pirožky plněné zelím nebo vejci, na procházku se strýcem do polí, která se za řadovými domky dělnické kolonie prostírala do nedohledna, a na to, jak se nemluvný strýček promění a bude mi vyprávět o cestách po světě a hlavně o Indii, jak unesli moji krásnou maminku a on ji vykoupil. Vzpomínal na čas své slávy, kolikrát byl vyznamenaný a jak se jako mladý švarný důstojník zamiloval do neskutečně krásné ženy, tetičky Antonie, a přiženil se do šlechtického sídla v Jekatěrinburgu, kde prožil čas velkého štěstí. V době, kdy se o tetu ucházel, už účinkovala v petrohradské opeře a zpívala opravdu nádherně! Líčil mi, jak s tetičkou jezdil k carovi na plesy, jaké kočáry je tam odvážely, vzpomínal na stáje plné bílých koní... A při tom vyprávění na hrbolatých mezích polí mě držel pevně za ruku a já jsem jasně viděla tu pohádkovou zemi z Tisíce a jedné noci.